

DESTAN KAHRAMANLARININ YAŞLI ANNE VE BABADAN DOĞUMU

BIRTH OF EPIC HEROES FROM ELDERLY PARENTS

Şerife ORAL YENİAY*

ÖZ: Halk anlatıları üzerinde yapılan çalışmalarda ortak unsur ve motiflerin varlığı ortaya konmuştur. Bu ortak unsurlar araştırmacılar tarafından farklı şekillerde yorumlanmış ve düzenlenmiştir. Bu çalışmada Campbell, Raglan, İbrayev ve Ülkü Kara Düzgün'ün ortaya koyduğu tipoloji çalışmaları değerlendirilmiş ve tipoloji çalışmalarında "çocuksuzluk" ve "kahramanın olağanüstü doğumu" içerisinde yer verilen kahramanın yaşlı anne ve babadan doğumunun müstakil bir şekilde değerlendirilip ortak bir motif olarak tipoloji çalışmaları içerisinde yer alabileceği Sibiryta destanları ile örneklendirilerek önerilmiştir. Destanlarda kahramanların anne ve babasının yaşlılık dönemlerinin özellikle vurgu yaptığı konu aslında iktidarın zayıflamasıdır. Destan kahramanının, anne ve babanın yaşlılık dönemlerinde doğması zayıflayan iktidarın yenilenmesi, otoritenin yeniden kurulması anlamına gelmektedir. Yaşlı anne ve babadan doğan kahramanın iktidarı devralması aynı zamanda, bir dönemin sona erdiği ve yeni bir dönemin başladığı bir geçiş noktasını da işaret eder. İşaret edilen bu nokta kahramanın öyküsünün başlangıç noktası ve manevi referans çerçevesini de oluşturmaktadır. Bu sebeple, makalede önerilen yaşlı anne ve babadan doğum motifi dışında destan kahramanlarının yaşlı anne ve babadan doğumu, iktidarın zayıflaması ve yeniden doğuş arasındaki derin bağlantı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Motif, Kahramanın Doğumu, Yaşlı Anne Baba, Destan, Sibiryta Türk Destanları

ABSTRACT: Studies on folk narratives have revealed the presence of common elements and motifs. These shared elements have been interpreted and organized in various ways by researchers. In this study, typology studies by Campbell, Raglan, İbrayev, and Ülkü Kara Düzgün are evaluated, suggesting that the motif of a hero's birth from elderly parents, which is separately considered within "childlessness" and "the hero's extraordinary birth" in typology studies, could be independently evaluated as a common motif within typology studies, exemplified by Siberian epics. The emphasis in epics on the elderly period of the hero's parents actually revolves around the weakening of power. The birth of the epic hero during the old age of their parents signifies the renewal of weakened power, the reestablishment of authority. Inheriting power from elderly parents also signifies a transition point where one era ends and a new one begins. This marked point also forms the starting point and spiritual framework of the hero's story. Therefore, besides the proposed motif of birth from elderly parents, the deep connection between the birth of epic heroes from elderly parents, the weakening of power, and rebirth will be examined in the article.

Keywords: Motif, Hero's Birth, Elderly Parents, Epic, Siberian Turkic Epics

* Öğr. Gör. Dr.-Yozgat Bozok Üniversitesi Boğazlıyan Meslek Yüksekokulu/Yozgat-
serife.yeniay@yobu.edu.tr (Orcid: 0000-0003-2826-5417)

Giriş

Destanlar, kültürün hem taşınmasında hem de yeniden üretilmesinde etkili bir anlatı türüdür. Millet olma bilincini ve ortak kimlik oluşturulmasını sağlayan bu anlatı türü taşıdığı semboller ve kültürel öğeler sebebiyle gerçek anlamlarının ötesinde değerlendirilir. Toplumsal işlevleri ve kültürel kodlarla örülü yapısı itibariyle toplumsal değerlerin aktarımı, bireysel ve kahraman boyutunda mücadele ruhunu yansıtması, millî ve manevi geleneklerin korunması ve aktarılması öğeleri ile ilişkisi destanı metnin ötesine taşımaktadır. Bu sebeple destan, toplumun tarihi, kültürü ve kimliği ile ilişkilendirilir.

Destan, milletin kolektif şuuraltını, tarihi ve kültürel birikimlerini C.G. Jung'un deyişiyle arketiplerini- milli ruh, ideoloji ve yüzyılları aşan hedeflerini nesilden nesle aktaran bir köprü vazifesi görür. "Jung'un bütün insanlığın ortak mirası olarak gördüğü kolektif bilinçdışı, insanoğlunun geçmiş dönem yaşantılarını ve buna dair izlenimleri içermekte, bugüne yansımaları düşler, masallar ve dini coşkular gibi ritüellerle ortaya çıkarılmaktadır" (Gürses, 2007: 79). Bu sebeple destan türünün teşekkül ettiği dönemden bugüne milletin sosyal, ekonomik, tarihi, kültürel kodlarını taşıyan ve aktaran bir köprü vazifesinde olduğu söylenebilir.

Destan kahramanının otoritesinin temeli dinî ve geleneksel kalıplara dayanır. Bu otorite babadan oğula geçerek hem devinim ve sürekliliği sağlar hem de iktidar yenilenir. Bu gelenekselleşmiş devinim içerisinde kahraman, doğduğu andan itibaren iktidara sahiptir. Daha da ötesi kahraman iktidarın devamlılığı ve otoritenin korunması için ilahi bir kaynak tarafından görevlendirilmiştir. Segal'e göre; destan türü kişiyi dolaylı olarak iktidara ve oradan da ilahi bir kaynağa ulaştırır (1990: 149). Bu sebeple destanlardaki kahraman figürü ve erginlenme süreci göz önüne alındığında iktidar sahibi olarak, iktidarı sürdürme göreviyle var olan kahramanın bu iktidarı meşrulaştırma ve iktidarı sağlayabilme çabası içerisinde olduğu görülür. Kahraman tam da iktidarın zayıfladığı zamanlarda, kaos anlarında doğarak hem kaosu kozmosa dönüştürmek hem de devraldığı iktidarı kabul ettirmek için erginlenme aşamalarını geçmek zorundadır.

Destanlarda kahramanların yaşlılık dönemlerinin özellikle vurgu yaptığı konu aslında iktidarın zayıflamasıdır. Destan kahramanının, anne ve babanın yaşlılık dönemlerinde doğması zayıflayan iktidarın yenilenmesi, otoritenin yeniden kurulması anlamına gelmektedir. Söz gelimi; birçok Sibiryada destanında çocuk özlemi, çocuk isteği işlenen bir motiftir. Tıva destan kahramanı Alday-Buuçu üç yüz yaşına gelir ama bir çocuğu olmaz. Alday-Buuçu soyunu devam ettirecek, malını mülkünü devralacak bir evlat istemek için lamaya gider. "Önceden doğan ağabeyim yok, sonradan doğan kardeşim yok, kadınımdan döl de yok. Kendim ise üç yüz yaşı yaşamış biriyim. Evlat doğrusunda hocam size yalvarıp duaya geldim." (Ergun ve Aça, 2004: 212-213) diyerek Lama'dan çocuğu olması için yardım ister. Arzılan

Kara Attıg Çeçen Kara Møge destanında dede ve nine ilerleyen yaşına rağmen çocuk sahibi olamaz. Bir gün nine bir rüya görür ve birkaç ay sonra karnı büyümeye başlar. Dede, karısına “Doğurur çağında doğurmayıp/Türer çağında türemeyip/ Kendin şimdi gelip doğurur musun?” (Ergun ve Aça, 2005:274) diyerek şaşkınlığını dile getirir. Şöögün Bora Attıg Şöögün-Köögün adlı destanda Alaaday dede ve Çeleedey nine de ilerleyen yaşlarına rağmen çocuk sahibi olamazlar. Yaşlı çiftin malına göz diken Demir Kara Çançın, mallarını yağmalar. Alaaday dede ve Çeleedey nine tekrar mallarını çoğaltırlar, Demir Kara Çançın gelip tekrar yağmalar. Bir gün Alaaday dede ormana gider, döndüğünde karısının çadırda baldırını deşip, oturduğunu görür. Çeleedey ninenin baldırı giderek büyür. Alaaday dede çakısıyla karısının baldırını kesince bir oğlan çocuğu çıkar (Ergun ve Aça, 2005:345-363). Yakut destan kahramanı Er Sogotoh da yaşlı bir anne babanın çocuğudur. Sir Sabıya Baay Toyon ile karısı Sabıya Baay Hotun’un çocukları olmamaktadır. Yaşlandıkları zaman Sabıya Baay Hotun hamile kalır. Doğum yapar ancak oğlunu üst dünya askerleri alır ve eğitir (Ergun, 2013: 561-563). Şor destanlarında da bu motifin oldukça yoğun olduğu görülür. Söz gelimi Ak Kağan destanında Ak Kağan, “üç nesilden beri yaşayıp/ Üç zamandan geçse de/ Bağrından çıkan balası yoktur/ Basan yerinde dostu yoktur/ Zamani gelende kalan kimsesi yok/Karşısından gelip Gözler kimsesi yok” (Ergun, 2006:153-154) şeklinde tanıtılır. Destanda Ak Kağan ve eşi Altın Arıg’ın çocukları olmadığı için kendilerini zavallı olarak gördüğü ve çocuk özlemi içerisinde ağladığı da ifade edilir. Altın Sırık destanında ise Altın Sırık çocuğu olmadığı için o kadar üzülür ki üç yaratıcıya gidip, “Beni yaratan üç yaratıcı!/ Bağrımdan çıkan çocuğum yok,/Taraf olacak akrabam yok,/Yad ele gelip tutuşanım yok,/ Yakınıma galip hâmim yok, Altın Kağan’ım/ Bana söyleyin hiç değilse/Parmak başınca oğlan, yaratıverin” diye yalvarır (Ergun, 2006: 238). Altın Sırık’a karısının “Yer yemeğini yiyip/Giyer elbiseni giyip otur/Er kocası yaşlandın” (Ergun, 2006: 230) ifadeleriyle Altın Sırık’ın yaşlılık döneminde olduğu da destanda vurgulanır. Yaşlı anne babadan doğum, ortak bir unsur olarak; Altın Tayçı, Aran Tayçı, Karattı Pergen, Kartıga Pergen ve Ölen Tayçı destanlarında da görülmektedir. Destanlardaki sıralama açısından önce destan kahramanı ve eşi ilerleyen yaşlarına rağmen çocukları olmadığı için üzüntü ve keder içinde hissettiği daha sonra çocukları olduğu görülür. Yani “çocuksuzluk” olarak ifade edilen motif ve yaşlı anne ve babadan doğum destanda peş peşe görülmekte ve görülme sıklığı açısından paralellik göstermektedir.

Sibirya Türk topluluklarının destanlarında çoğunlukla kozmostan kaosa, kaostan kozmosa giden bir tekrarın söz konusu olduğu görülmektedir. Destanın girişinde kozmosa ait mekân tasvirleriyle başlayan anlatı, ilerleyen yaşına rağmen çocuk sahibi olamayan evli çiftin çocuksuzluk sorunu ile devam ederken, bu sorunun kaosu başlatan kaotik bir durum olduğu görülür. Çünkü “çocuksuz olma, Tanrı’dan uzaklaşma ve Erlik’e yönelme kaotikliğini gösterir ve toplum içerisindeki konumun zedelenmesine sebep olur. Bununla birlikte, çocuksuzluk, insanın doğayı

deneyimlemesi sonucu elde ettiği bilgiyle örtüşmemesi neticesinde kaotiktir” (Köse, 2021: 99). Kahramanın doğuşu da bu kaotik durumun içerisinde gerçekleşir. Kahramanın doğuşunu hazırlayan kaos, kahramanın doğuşu ve geçirdiği erginlenme süreçleri ile birlikte kozmosa doğru gider. “Destan kahramanlarının kaos ortamının içinde doğması, kahramanın ya da diğer bir bakış açısıyla yöneticinin milletini feraha erdirmesi Türk destanlarında sıklıkla rastlanan bir durumdur” (Kayabaşı, 2016: 69).

Destan kahramanları dünyaya geldiklerinde kaotik ortama son veren, iktidara sahip bir roldedir. İktidarın doğrudan sahibi bir figür olması sebebiyle, mücadelesinin yönü iktidarı kazanmaktan ziyade meşruiyetini kabul ettirme veya iktidarı devam ettirme, sağlamlaştırma yönündedir. İktidarın zayıflaması, kaos ortamının oluşması kahramanın doğumu hazırlayan unsurlardır. Dolayısıyla kahramanın destan dünyasına girebilmesinin şartı iktidarın zayıflamasıdır. Bunun için de kahramandan önceki iktidar sahibinin iktidarının ve gücünün zayıflaması gerekmektedir. Kahramanın yaşlı anne ve babadan doğumu, iktidarın ve gücün zayıfladığını, ortamın kahramanın doğumuna hazır olduğunu gösteren bir unsurdur. Bütün bu unsurlar bir araya geldiğinde kahramanın doğumu gerçekleşir. Kahramanın doğumu, babanın iktidarını bitirirken, yerine yeni bir iktidarı kuran, kaosu bitiren yeni bir gücü temsil eder. “Oğul, yeniliğin habercisidir ve yaşamı sembolize eder. Baba ise geleneği ve eskiyi temsil etmektedir. Babanın ortadan kaldırılması ile iktidar, oğula aktarılmış olur” (Kara Düzgün, 2018: 286).

Halk anlatıları üzerine farklı kuram ve yaklaşımlarda, bu anlatıların benzer ve ortak yapılarının ve bu yapıları düzenleyen belli yasalar olduğu değerlendirilmesi bulunmaktadır. Bu kuramlardan Carl Gustav Jung halk anlatılarında rüya, imge ve arketiplerin benzerliğine, Joseph Campbell kahramanın erginlenme süreçlerinde “yola çıkış- erginlenme ve dönüş” eksenli benzerliğe odaklanırken Lord Raglan ise kahramanın biyografisindeki benzerliğe odaklanmıştır.

Kahraman tipi ve bu tipe ait ortak ve benzer öğeler araştırmacıların dikkatini çekmiş ve dünyada ve Türkiye’de kahraman figürünün çeşitli yönlerini ve gelişimini inceleyen tipoloji çalışmalarının konusu olmuştur. Bu alanda yapılan öncü çalışmalardan biri Thomas Carlyle’e aittir. Carlyle, 1840 yılında yayımladığı “Kahramanlar” adlı eserinde kahraman tipini 5 ana başlıkta inceler. Bunlar: Tanrı kahraman, peygamber kahraman, şair kahraman, din adamı kahraman ve edebiyatçı kahraman şeklinde adlandırılmıştır (1943). Dünyada kahraman tipi ile ilgili yapılan çalışmalardan biri de Metin Ekici tarafından Türkçeye çevrilen Raglan’ın *Geleneksel Kahraman* adlı kitabıdır. Bu çalışmada Raglan Batı ve Ortadoğu’dan derlenen metinlerden yola çıkarak kahramanın özellikleri 22 madde ile belirlenmiştir. Bu çalışmayı Türk destan kahramanları temelinde uygulayarak, Raglan’ın belirlediği ortak özelliklerin, Türk destan kahramanları ile ne oranda benzerlik gösterdiğini inceleyen çalışmalar da yapılmıştır. Erhan Aktaş’ın Lord Raglan’ın Kahraman Kalıbı ve Alp Han Orba

çalışması buna örnek gösterilebilir (bk.: Aktaş, 2014: 13-30; Alsaç, 2022: 377-391; Yılmaz, 2011: 89-104). Türk anlatılarında kahraman, tema ve motif odaklı çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlardan biri Şakir İbrayev'e aittir. İbrayev, Kazak destanlarını hem konularına hem de tipolojik motiflerine göre; "1. Konu: Batır'ın çocukluğu ve kahramanın evlenmesi (Batır'a uygun dönürlük); 2. Konu: Batır'ın kahramanlıkları; 3. Konu: Düşmandan (köleden, rakipten) soyunu(taifesini, eşini, akrabasını) kurtarması (1998: 273-274) şeklinde üç ana konu içerisinde yer alan on sekiz madde ile kahraman tipini şekillendirmiştir.

Ülkü Kara Düzgün, *Türk Destanlarında Merkezi Kahraman Tipinin Tipolojisi* adlı çalışmasında Ülkü Kara Düzgün yirmi dört başlık altında kahraman tipinin ortak özelliklerini sıralamıştır (2012:6-46). Raglan ve İbrayev kahramanın tipolojisini aile ve ailenin konumuyla başlatırken Ülkü Kara Düzgün kahramanın doğumunun müjdelenmesi ve doğumla ilgili birtakım işaretlerin anlatıda verilmesiyle başlatmaktadır. Türk anlatı geleneğinde anlatının ana olayları kahramanın doğumuyla başlasa da kahramanın doğumuna kadar ki süreçte de bazı benzerlikler vardır. Raglan ve İbrayev bu benzerliklere tahlillerinde yer vermişlerdir. Düzgün'ün tahlilinde ise odak nokta kahramanın kendisidir.

Gennep'e göre insanlık tarihinin başlangıcından itibaren üç önemli geçiş süreci vardır bunlar; doğum, düğün ve ölüm[dür] (2005: 21 vd). İnsan yaşamının bir geçiş dönemi olarak doğum, yeni bir hayatın başlangıcıdır. Bu geçiş dönemi birçok ritüel ve uygulamaları içerisinde barındırır. Doğum anne baba dışında toplum tarafından da önemsenen kültürel ve antropolojik birçok yapıyı temsil eder. Doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası ritüel ve uygulamalar toplumdaki farklılıklar gösterse de hepsi yeni doğan çocuğun aileye ve topluma fayda sağlaması, bereket getirmesi, annenin ve çocuğun sağlığının devamı gibi amaçlara yöneliktir.

Destan kahramanlarının doğumu bir geçiş dönemini temsil eden, kahramanın erginlenme yolculuğunu ve toplumsal beklentilere uygun bir kahraman olma yolculuğuna doğru atılan bir adımdır. Kahramanın doğumu genellikle mistik öğeler içeren, olağanüstülükler barındıran bir olaydır ve hem kahraman için hem de toplum için dönüm noktası niteliğindedir.

Kahramanın doğumu, bazı olağanüstü belirtilerle müjdelenir. Bu doğum içerdiği kehanet, rüya ve tanrısal müdahale olarak nitelendirilebilecek unsurlar içermesi bakımından sıradanlıktan uzaktır. Doğum öncesi ve doğum sırasında kahramanın sıradan bir insan olmadığı, olağanüstü niteliklere sahip olacağı ya da toplum içerisinde özel bir görevi olduğuna anlatıda özellikle işaret edilir. Yani kahramanın doğumu, onun kişisel yolculuğunun toplumla özdeşleştiği bir alana doğru yol almasını başlatır. Kahramanın doğumu, geçiş dönemi olarak düşünüldüğünde kaostan kozmosa geçişi başlatan bir önemde olabilmektedir. Sözelimi; Hakas kahramanlık destanlarından Kara Kuzgun destanında Altın Saraçı kaybolduğunda eşi Altın Sas'ın beş aylık bebeği öfkelenir ve babasını bulup

getirmek istediğini söyler. Daha sonra doğan çocuk, mukozalı iken sarayın etrafında dolanmaya başlar. Mukozalı çocuk göbeğini dokuz kez kuşanır ve babasını bulmak üzere yola çıkar (İlgin, 2008: 138-139). Kahramanın doğumu, kişisel ve toplumsal manada mistik veya önceden tanrısal bir kaderin habercisi olabilmektedir. Destan içerisinde, kahramanın doğumu, genellikle onun kişisel gelişimini ve daha büyük bir amacın parçası olarak topluma hizmet etmeye başlamasını simgeler. Kahramanın varlığının başlangıcı, onun ana rahmine düşüşü olsa da kahramanın doğuşunu hazırlayan doğum öncesi bazı şartların oluşması bazı olayların yaşanması gereklidir. Bütün bu unsurlar kahramanın doğumunu hazırlayan süreçlerdir. Şayhan'ın ifadesiyle; "Kahramanın dünyaya gelebilmesi için fiziksel ve ruhsal anlamda kendisinden önceki geçmişinin de olgunlaşması gerekmektedir." (Şayhan, 2015: 67).

Ataerkil toplumlarda çocuk, soyun devamlılığını sağlamanın yanı sıra anne ve babanın toplumdaki yerini ve saygınlığını belirleyen bir niteliktedir. Bu sebeple Türk geleneği içerisinde çocuk kutsanır, çocuk sahibi olan anne ve baba itibar görürken, çocuksuzluk aşağılanır. Dede Korkut'ta yer alan "Dirse Han Oğlu Boğaç Han" hikâyesinde geçen "Oğlu kızı olmayanı Allah taala lanetlemiştir; biz de hoş görmeyiz, belli bilsin" (Özçelik,2016: 625) ifadesi Türk düşün geleneğinde ve kültürel bellekte çocuğu olanların kutsanması ve onlara itibar gösterilmesi, çocuğu olmayanların ise ayıplanması ya da aşağılanması durumunun en bariz örneklerindedir. Toplum nezdinde çocuk, toplumun çoğalıp varlığını sürdürebilmesinin gereğidir. Anne ve baba içinse soyunu devam ettirmenin ve varlığını anlamlandırma çabasının bir ürünüdür. İnsanoğlu toplumsal norm ve beklentiler dışında varlığını anlamlandırmak, kendi genlerini ve miraslarını gelecek nesillere aktarmak için çocuk sahibi olmak ister. Bu arzu ve toplumsal beklentiler anlatılarda çocuksuzluk motifiyle ifade edilir. İlerleyen yaşına rağmen çocuğu olmayan insanlar bu insanların çocuk özlemi ve çocuk sahibi olmak için yapılan ritüel ve uygulamalar anlatılarda yer alır.

Destan geleneği içerisinde yer alan kahramanlar ve kahramanların rolleri Türk düşünce sistemi içerisinde şekillenmiş ve sınırları belirlenmiştir. Türk destan kahramanlarının birçoğunda görülen bazı kalıplaşmış özellikler ve ortak motifler bulunmaktadır. Çocuksuzluk motifi de birçok anlatıda var olan ortak motiflerden biridir. Bu motif kahramanın doğum öncesi müjdelenmesini ve olağanüstü doğumu gibi birçok unsuru içinde barındırır. Kahramanın doğum öncesi ve olağanüstü doğumunu konu edinen bu motif kahramanın önemini vurgulanmasını ve kahramana dair beklentilerin oluşmasını sağlayan bir motiftir. Yıldız'a göre bu motif Türk dünyası destancılık geleneğinin bütününde de doğacak kahramanın belirleyici özelliği olarak takip edilebilir. [Çünkü] Çocuksuzluk, daha doğmadan, destan kahramanının önemini vurgulamak üzere gelenek tarafından kurgulanır (Yıldız, 2009: 82).

Kahramanın Otoriteyi Devralması

Türk anlatı geleneğinde kahramanların doğuşları, genellikle tanrısal bir müdahale ile başlar. Ancak, farklı kültürlerde ve mitolojilerde farklı doğum hikâyeleri bulunabilir. Her kültürde, kahramanların doğumu ve onların öne çıkan özellikleri anlatının temasına ve kültürün değerlerine bağlı olarak değişebilir. Türk anlatı geleneği içerisinde kahramanın doğumu genellikle olağanüstülükler barındıran bir yapı ortaya koyar. Kahramanın olağanüstü doğumu, kahraman doğmadan öncesini kapsayan geniş bir süreci içerisine alır. Kahraman doğmadan önce onun gelişini bildiren birtakım gelişmeler sezdirilir. Bu şekilde kahramanın önemi sezdirilirken toplum tarafından idealize edilmesi de sağlanır. Söz gelimi; Ölüştöy destanında, Ölüştöy ve Altın Topçı kayanın içerisinde yaşarlarken bir erkek çocukları olur. Bu çocuk doğduğunda bir elinde kan diğeri ise “yada taşı” vardır. Destanın ilerleyen bölümlerinde Erkin Koo adlı bu çocuk anne ve babasının yaşadığı kayayı elindeki yada taşıyla kırıp parçalar ve ailesine özgürlüğün kapısını açar. Kahramanın doğarken elinde bulunan yada taşı, kayayı parçalanmasını sağlayarak özgürlüğe ulaştıran bir sembole dönüşmüştür. Er Sogotoh adlı destanda Sir Sabıya Baay Toyon dedeyle Sabıya Baay Hotun nine uzun bir hayat yaşamışlar fakat çocukları olmamış. Güçleri tükenip yaşlandıklarında kadın hamile kalmış, dede de buna çok sevinmiş. Doğurma günü gelip kadının sancıları tutunca inleyip sızlayıp çocuğu doğurmuş. Fakat çocuk ortada yokmuş. Adam ve kadın bu duruma çok şaşırılmışlar fakat çocuğu bulamamışlar. O sırada bir leylek gelmiş bu leylek üst dünya kâhini Ayı Cargıl adlı kadın bir şamanmış. Çocuğun üst dünya askerleri tarafından alınıp eğitileceğini söylemiş (Ergun, 2013: 561-564). Kahramanın doğar doğmaz üst dünya askerleri tarafından eğitilmek üzere götürülmesi onun tanrısal bir misyonu olduğunu göstermektedir. Nitekim kahraman, bu misyonu gerçekleştirmek için üst dünya askerleri tarafından eğitilecektir.

Türk anlatı geleneğinde ilerleyen yaşına rağmen anne ve baba olamayan kahramanların yaşlılık dönemlerinde anne ve baba olmaları da olağanüstü doğum içerisinde yer almaktadır. Çünkü yaşlı bir çiftin anne ve baba olması pek rastlanır bir durum değildir. Nitekim Thompson’un *The Motif-Index of Folk-Literature* adlı eserinde M311.03.1 numaralı *Çocuksuz Bir Çiftin Çocuğu Olacak* (Thompson, 1966) başlıklı motifte ve *The Aarne-Thompson-Uther Index (ATU Index)* adlı katalogda 320B numaralı *Çocuksuz bir çift sihirli bir şekilde bir oğul doğurur* motifi bulunmaktadır (Uther, 2004). Sözelimi; Ak Kula atlı Alp Han ve karısı Altın Arığ yıllarca yaşamışlar fakat bir çocukları olmamış. Alp Han halkına bakmış, onu görececek çocuğu yok diye sızlanmış. “Otlatılan malım, halkım, boyum, sürüp gidecek. Nereye gider benim malım mülküm” diyerek ağlamış. Altın Arığ neden ağladığını sorunca çocuğu olmadığı için ağladığını söyler. Altın Arığ kocasına hamile olduğunu söyleyip müjdeyi verir. Bir gün Alp Kara Han, Alp Hanın yurduna gelir. Alp Han karısına çocuğu doğurunca Ak Kula ata vermesini söyler ve Alp Kara Han ile gürüşmeye gider. Bu gürüş devam ederken Altın

Arıĝ'ın günü gelir ocuĝu doĝurup Ak Kula ata verir. Ak Kula at ocuĝu alır ve mukozalı yeni doĝmuř bebeĝi burnuna çekip kaçmaya başlar (Arıkoĝlu, 2007: 45-56). Kahramanın dünyaya gelmesi için şartların olgunlaşması gerekmektedir. Kahramanın ihtiya r anne ve babalardan doĝumu ve kahramanın doĝumuna giden sürecin aĝır ilerlemesi kahramanın önemini arttırmakla birlikte, toplumun hazır bulunuřluĝu ile de ilgilidir. Çünkü kahramanın doĝumu toplumsal gelişme ve deĝiřimin başlangıcıdır. Deĝiřim ve dönüşüm hem toplumsal hem de kişisel olarak sancılı ve uzun bir süreçtir.

Destan içerisinde gelenekselleşmiş birçok inanç, ritüel ve uygulamalar olduĝu aşıkardır. Kahramanın otorite ile ilişkisi, otoritesinin dayanakları da yine gelenekselleşmiş kodlarla destan içerisinde yer alır. Otoritenin ve iktidarın kendisi de meşru bir zemin için geleneĝe dayanmaktadır. Vico'ya göre otoritenin üç boyutu bulunmaktadır. İlki tanrısaldır ve inayet için hesap sorulamaz. İkincisi resm usul üzerinde tam olarak duran kahramansal otoritedir. Üçüncüsü, deneyime, pratik işlerde bireysel öngörüye ve akılsal konularda ince bir hikmete sahip kişilerde yer alan gerçeklik üzerine temellenen insani otoritedir (Vico, 2005: 417). Bu baĝlamda gelenek, iktidar ve otorite için meşru zemin yaratabilmektedir. Geleneĝin bu gücünü etin, "onun kendi kendini meşrulaştırabilen tek iktidar kaynaĝı olduĝu, müdahale edilemez sebep-sonuç ilişkilerinin kurallarını kendisi yarattıĝı ve insanların farkına bile varmaksızın uyduĝu, kutsallıklar ve stnlkler atfettiĝi yasalara, sembollere, mitolojilere, ritüellere" (etin, 2005:155) sahip olmasına baĝlar. Bu baĝlamda iktidar ve otoritenin srekliliĝini devam ettirebilmesi ya da varlıĝını sürdürebilmesinin şartı geleneĝe dayanması ve geleneksel düşünce biçimleri ile toplumdan onay almasıdır.

Tanrısal otoritenin figürü kahraman, tanrısal otoritenin önceki figürü olan babasından iktidarı devralarak, bu iktidarını geleneksel bir zeminde yeni kutsallıklar ve hikye etrafında düzenler. Diĝer taraftan kahraman, toplum için iktidarın gücünü kullanarak yeni bir düzen ya da yeni bir toplumsal yapı ortaya koyar. Kahraman bu noktada sadece iktidarından deĝil, geleneksel sembol ve yasalardan da destek alır. etin'in ifadesiyle "gelenek, mitoloji aracılıĝıyla geçmişi kutsallaştırır ve geleceĝi bu kutsallık içerisinde inşa etmeye girişir" (etin, 2005: 156).

Sonuu

Destan kahramanının yaşlı ebeveynlerden doĝması, hikyede kahramanın doĝumunun mucizevi veya beklenmedik bir olay olduĝunu vurgulayan bir unsur olarak karşımıza çıkar. Yaşlı ebeveynler, genellikle ocuk sahibi olma şanslarının düşük olduĝu düşünülen kişiler olarak kabul edilir ve bu nedenle kahramanın doĝumu, kaderin bir müdahalesi ya da ilahi bir lütuf olarak yorumlanır. "ocukları olmayan anne baba" epizodu başlangıç epizotları arasında (kahramanın olaĝanst doĝumu) deĝerlendirilir ve kahramanın benzerinin, alternatifinin olmadıĝı; önemli bir karaktere dnseceĝi vurgusunu içerir. Tanrının (kutsalın) inayeti anne babaya yalnızca bir ltuf deĝil aynı zamanda Tanrının doĝacak ocuĝu

desteklediği, temas ettiği, ilgilendiğini düşündürür. Bu sebeple bu unsur kahramanın olağanüstü doğumu içerisinde yer alır. Diğer taraftan yaşlı ebeveynlerin varlığı, kahramanın öyküsüne derinlik ve süreklilik kazandıran bir unsur olarak da görülmektedir. Kahraman, genellikle ailesinin mirasını, geleneklerini güç ve iktidarını devam ettirme sorumluluğunu üstlenir. Bu bağlamda, kahramanın yaşlı ebeveynleri, onun kahramanlık öyküsünün başlangıç noktası ve manevi referans çerçevesi olarak işlev görebilir.

Çocuksuzluk motifi tipolojik çalışmalarda ele alınmıştır fakat bu anne babanın uzun yıllar yaşadığı bir durumdur. Bu uzun yıllar içinde anne ve baba yaşlanmış bu yaşlılık çağlarında çocuk sahibi olmuşlardır. O halde bahsedilen çocuksuzluk motifi çiftin çocuk sahibi olana kadarki dönemini kapsamaktadır. Yaşlı çiftin çocuk sahibi olmasıyla bu motifin geçerliliği bitmiş, geride kalmıştır. Çocuksuzluk motifinin kapsamı ve sınırı çizildiğinde ve yaşlı çiftin çocuk sahibi olmasıyla birlikte, kahramanın anne karnına düşmesi süreci içerisinde yeni bir motifin yerleştirilmesini gerekli hale getirmektedir. Yahut da “Çocuksuzluk Motifi” adlandırması yerine “Yaşlı Anne Babadan Doğum Motifi” nin kullanılması da sorunu çözebilecektir.

Destan içerisinde kahraman maceraya atılmasıyla birlikte kendini ve kendi iktidarını meşrulaştırır. Kahraman bu süreçte karşılaştığı engeller ve zorluklarla mücadele ederken, var olduğu toplumsal yapı ve mevcuttaki kolektif düşünceden bağımsız değildir. Bu sebeple kahramanın, doğumundan iktidarının meşruluğuna kadar, uygarlaştırıcı bir kahramana dönüşümünü izleyebiliriz. Burada dikkati çeken şey kahramanın iktidarının artsüremler bir yapı olarak ortaya çıksa da süregelen yolculuk bazında hiyerarşik bir yapıda olmadığıdır. Kahraman iktidarı devralır ve ilerleyen süreçte bu iktidarı meşrulaştırır fakat mevcutta var olan iktidarı yıkmadan, onu kutsallaştırarak uygarlaştırır. Mevcut iktidarın hali hazırda zayıflamış olması kahramanın kendi iktidarını meşrulaştırması için zemin hazırlamış ve toplum tarafından kahramanın ve iktidarının onaylanmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, E. (2014). Lord Raglan'ın kahraman kalıbı ve Alp Han Orba. *Sibirya Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 13-30.
- Alsaç, F. (2022). Arketipik bağlamda Lord Raglan'ın geleneksel kahraman kalıbı ve metinlerarası göstergeler: Kirmanşah hikâyesi örneğiyle. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 377-392.
- Arıkoğlu, E. (2007) *Hakas destanları 1*. Ankara: TDK Yayınları.
- Çetin, H. (2005). Ezelden ebede; kadim bilgeliğin kutsal yolculuğu: Gelenek. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 1(3), 153-171.
- Kara Düzgün, Ü. (2018). Türk destanlarında kahraman ve iktidar olgusu. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(18), 279-288.
- Kara Düzgün, Ü. (2014), *Türk destan kahramanı ve Başkurt destanlarının tipolojisi*. Konya: Kömen Yayınları.

- Ergun, M. (2013) *Yakut destan geleneği ve Er Sogotoh*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, M. - Aça, M. (2004) *Tiva kahramanlık destanları I*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergun, M, Aça, M. (2005) *Tiva kahramanlık destanları II*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gennep A.V. (1960). *The rites of passage*. (trnsl.: Monika B. Vizedom and Gabrielle L. Caffee), London: Routledge and Kegan Paul.
- Gürses, İ. (2007). Jung'cu arketip teorisi bağlamında tasavvufi öykülerin değerlendirilmesi: Simurg örneği. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 77-96.
- İlgin, A. (2008) *Hakas destanları 2: Kara Kuzgun*. Ankara: TDK Yayınları.
- Köse. S. (2021) *Türk destanlarında kaos ve kosmos*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özçelik, S. (2016). *Dede Korkut*. C. 1, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Raglan, L. (2003). Geleneksel kahraman kalıbı. (çev.: Metin Ekici), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, (ed.: Gülin Ögüt Eker vd.), 277-203, Ankara: Milli Folklor Yayınları.
- Segal, R. A. (1990), *In quest of hero*. New Jersey: Mythos: The Princeton/Bollingen Series in World Mythology.
- Thompson, Stith. (1966), *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends*. 6 vols. Bloomington: Indiana University Press.
- Uther, H.J. (2004). *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography*. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson, Part I, Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Vico, G. (2007). *Yeni bilim*. (çev.: Sema Önal), Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Yıldız, N. (2009). Türk destanlarında "çocuksuzluk". *Milli Folklor*, 21(82), 76-88.
- Yılmaz, M.(2011). Battal-Nâme, Sasonlu Tavit ve Digenis Akritas destanlarındaki kahramanların Lord Raglan'ın geleneksel kahraman kalıbına göre değerlendirilmesi. *Folklor/Edebiyat*, 67, 89-104.

Extended Summary

In epic studies, the motif of childlessness is often identified in some epics where married couples are unable to have children for many years. However, when these couples become elderly, they eventually have a child, leading to the extraordinary birth of a hero. Since it is biologically unlikely for elderly women to give birth, the fact that a hero is born to elderly parents is considered a sign of the hero's extraordinary birth and future heroism. While childlessness can be categorized as a motif, it is proposed in this article that the period after having a child should also be considered as a separate motif.

Studies on folk narratives have revealed the presence of common elements and motifs. Researchers have interpreted and organized these common elements in various ways. This study evaluates the typological work of Campbell, Raglan, Ibrayev, and Ülkü Kara Düzgün, and proposes that the motif of a hero born to elderly parents should be independently evaluated as a common motif within typological studies, exemplified by Siberian epics. Additionally, the motif of birth from elderly parents is examined in Hans Jörg Uther's *The Types of International Folktales* and Stith Thompson's *Motif Index of Folk Literature*, demonstrating its inclusion in these catalogues.

The depiction of heroes born to elderly parents in epics often emphasizes the theme of diminishing power. The birth of a hero during the elderly years of the parents signifies the renewal of weakening power and the reestablishment of authority. The hero's birth to elderly parents marks a transition point, indicating the end of one era and the beginning of a new one. This transition point forms the starting point and spiritual reference framework for the hero's story. Thus, aside from the proposed motif of birth from elderly parents, it is concluded that there is a deep connection between the hero's birth to elderly parents and the concepts of declining power and rebirth. The hero's birth to elderly parents is identified as a structure that facilitates the hero's development in accordance with societal expectations and prepares the groundwork for his heroism.

The aim of this study is to examine the motifs of "childlessness" and "extraordinary birth" in epics, specifically evaluating whether the motif of birth from elderly parents can be defined as an independent motif. The study aims to assess how this motif is represented in existing typological works and to provide a new perspective on it.

The childlessness motif is frequently found in epics, typically depicted as elderly couples eventually having children. However, how does having a child in old age affect the hero's extraordinary birth and heroic attributes? This study focuses on whether birth from elderly parents can be evaluated as an independent motif and explores its relationship with power.

The study examines the motif of birth from elderly parents based on typological works by Campbell, Raglan, Ibrayev, and Ülkü Kara Düzgün. Additionally, relevant motifs are investigated in Hans Jörg Uther's *The Types of International Folktales* and Stith Thompson's *Motif Index of Folk Literature*. Siberian epics are used as examples, and the relationship of these motifs with other common motifs in the literature is analyzed.

Motif of Birth from Elderly Parents: The relationship between the childlessness motif and the extraordinary birth of the hero indicates that the motif of birth from elderly parents can be defined as an independent motif. This motif is considered a sign of the hero's extraordinary birth.

Typological Studies: In the typological works of Campbell, Raglan, Ibrayev, and Ülkü Kara Düzgün, the motif of birth from elderly parents is generally discussed within the framework of childlessness and extraordinary birth. However, it is concluded that this motif can be considered as a separate motif.

The presence of the motif of birth from elderly parents in Uther's and Thompson's catalogues reinforces its significance and place in folk narratives.

The following conclusions were reached in this study:

- a. **Decline and Rebirth of Power:** The motif of birth from elderly parents establishes a profound connection between the decline and renewal of power. The hero's birth from elderly parents symbolizes the renewal of waning power and the reestablishment of authority.
- b. **Transition Point:** The hero's birth signifies the end of an old era and the beginning of a new one. This transition point forms the starting point and spiritual reference framework for the hero's story.
- c. **Heroism and Societal Expectations:** Birth from elderly parents serves as a structure that aligns the hero's development with societal expectations and facilitates his recognition as a hero.
- d. **Decline of Power:** The fact that the hero's parents are elderly indicates a weakening of the current power, paving the way for the hero's emergence. The weakening authority of the father facilitates the hero's prominence.

In conclusion, the motif of birth from elderly parents plays a crucial role in understanding the hero's birth and heroism in epics. Recognizing this motif independently is significant in both typological studies and folk narratives.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of “Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)”:

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu/Author’s Note: Bu makale, “Sibirya Destanlarında Kahramanın Erginlenme Süreçleri” aldı doktora tezinden üretilmiştir./ This article is produced from the doctoral dissertation titled “Hero’s Maturation Processes in Siberian Epics”.